

تشکل نویسندگان در کشورهای همسایه

ی.ع. بنی طرف

۸۳

ما در کجای این جهان جای داریم؟ به ویژه در این جهان پیرامون که در دهه‌های اخیر، باعث تحولات سترگ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بوده است. ما، در کجای جهان ادب جای داریم و آیا با گسستگی و پراکندگی و ارتباط‌های صرفاً فردی می‌توان حضور خود را در جهان آگهی نماییم؟ تازه این، حد بیرونی قضیه است، در درون چی؟ مشکلاتی که هر نویسنده و شاعر و مترجم ایرانی در زندگی روزمره خود با آن رو به رو است. مهمترین این دشواری‌ها، مسایل صنفی نویسندگان ایرانی است. شما کدام نویسنده و مترجم را می‌شناسید که به دام ناشر بی‌اخلاق نیفتاده باشد؟ اغلب نویسندگان چنان گرفتار مسائل روزمره زندگی که مجال برای خلاقیت آنان نمی‌ماند. نه بیمه‌ای دارند و نه جایی برای گرفتن وام و نه مسکنی. اکثر آنان دچار مشکلات سخت روزمره‌اند. من به سابقه‌آشنایی با تحولات ادبی و فرهنگی جهان عرب و برخی از کشورهای همسایه - که با ما مشترکات فراوان فرهنگی، دینی و تاریخی دارند و پژوهشی در احوال نویسندگان این کشورها کرده‌ام به یاد خودمان افتادم. البته ناگفته نماند که برخی از دشواری‌های این نویسندگان به عنوان نویسندگان جهان‌سومی با مشکلات ما همانندند.

امارات متحد عرب: انسان با شنیدن نام امارات، نخست به یاد واردات ضبط و تلویزیون و وانت و دلار می‌افتد ولی نویسندگان همین کشور کوچک که متشکل از سه امیرنشین دبی،

ابوظبی و شارجه است دارای اتحادیه صنفی خاص خود هستند که حدود ده سال است فعالیت دارد. این اتحادیه، فصلنامه‌ای منتشر می‌کند به نام «شؤون ادبیه» - مسایل ادبی - که مجله ادبی، فرهنگی و زینی است و جزو بهترین نشریه‌هایی است که در این زمینه در دنیای عرب چاپ می‌شود. آثار برجسته‌ترین شاعران و نویسندگان عرب در این مجله منتشر می‌شود، در برخی از شماره‌های این فصلنامه، گاه به گاه، ویژه‌نامه‌هایی درباره ادبیات چین، ژاپن، کره، آمریکا و... چاپ می‌شود که نظیرش را در نشریات ادبی فارسی کمتر دیده‌ام. هر از چندی یکی از نام‌آوران فرهنگ و ادبیات عرب و جهان را برای سخنرانی دعوت می‌کنند. نزار قبانی، آدونیس، طیب صالح، زکریا تامر (داستان‌نویس سوری) و محمود امین‌العالم (ناقد و سیاستمدار مصری)، روزه گارودی و شماری دیگر، تاکنون در امارات سخنرانی کرده‌اند. هر سال به بهترین مجموعه شعر، داستان و رمان جایزه می‌دهند و با اتحادیه‌های نویسندگان عرب و اغلب انجمن‌های نویسندگان جهان در ارتباط هستند. اتحادیه نویسندگان امارات، یک کانون فرهنگی هم دارد که در شارجه واقع است و محل برگزاری نمایشگاه‌های نقاشی، و دیگر هنرهای تجسمی و جایگاه سخنرانی‌های مختلف است. نمایشگاه بین‌المللی کتاب امارات در نوامبر هر سال برگزار می‌شود و یکی از بزرگترین نمایشگاه‌های کتاب در منطقه است که کار فروش کتاب‌های خارجی و داخلی در همان‌جا و در همان چند روز فعالیت نمایشگاه صورت می‌گیرد. در واقع شارجه مرکز فعالیت‌های فرهنگی و ادبی امارات متحد عرب است. هم‌اکنون دکتر سلطان قاسمی فرمانروای شارجه که خود شاعر باذوقی است و دیوان شعری در بیروت چاپ کرده، کتابخانه بزرگی در شارجه بنا کرده که به قولی یکی از بزرگترین کتابخانه‌های این منطقه است. افزون بر آن، ویژه‌نامه‌های فرهنگی روزنامه‌ها به آخرین دستاوردهای هنر سینما، رمان و داستان در جهان به طور اعم و در جهان عرب به طور اخص می‌پردازند.

کویت: اگر در امارات متحد عرب، ده سال است که فعالیت‌های فرهنگی شکوفا شده، در کویت سی سال است که کار کتاب و مجله و تأثر و موسیقی رونق دارد و این کشور مرکز تجمع بسیاری از هنرمندان و نویسندگان عرب است. از همان‌جا بود که غسان کفانی پا به عالم نویسندگی گذاشت. یکی از معتبرترین نشریه‌های فرهنگی - اجتماعی جهان عرب به نام «العربی» در کویت چاپ و منتشر می‌شود. اتحادیه نویسندگان و هنرمندان کویت نیز نهادی است که پیشینه چندین ساله دارد.

بحرین: در کشور بحرین با جمعیتی که به زحمت با نصف جمعیت اهواز برابری می‌کند،

اتحادیه نویسندگان سابقه‌ای چندساله دارد و شاعران و داستان‌نویسان بحرینی در آن عضویت دارند.

سودان: در این کشور اتحادیه نویسندگان و روزنامه‌نگاران سودانی، مجله‌ای به نام «حروف» منتشر می‌کند که اختصاص به شاعران و داستان‌نویسان سودانی و عرب دارد. از یاد نبریم که سودان، رمان‌نویس بزرگی به نام طیب صالح را به جهان ادب عرضه کرده است که عضو این اتحادیه بوده. رمان «موسم الهجرة الى الشمال» - فصل کوچ به سوی شمال - او شهرتش را عالمگیر کرده است. این رمان تاکنون در جهان عرب، شانزده بار چاپ شده و به اغلب زبان‌های زنده دنیا ترجمه شده است. از این نویسنده تنها یک داستان کوتاه به نام «دومه و دحامد» توسط محمدجواهر کلام به فارسی ترجمه شده است. الفیتوری دیگر شاعر نامدار سودانی نیز عضو این اتحادیه بود که دکتر شفیع کدکنی در کتاب «شعر معاصر عرب» و من در کتاب‌های «آواخوان خون» و «گزیده شعر معاصر عرب» شخصیت و شعر او را ترجمه و معرفی کرده‌ایم.

فلسطین: فلسطینیان دو اتحادیه نویسندگان دارند. یکی اتحادیه نویسندگان فلسطینی که مرکزش در تونس است و محمود درویش دبیر اول آن است و مجله‌ای ادبی به نام «کرمل» در قبرس منتشر می‌کند.

دوم، اتحادیه نویسندگان و روزنامه‌نگاران فلسطینی است که مقر آن در دمشق است و مجله‌ای ادبی - فرهنگی منتشر می‌کند با نام «الكاتب الفلسطيني». اعضای این دو اتحادیه در دیدگاه‌ها و موضعگیری‌های سیاسی با هم اختلافاتی دارند. گروه نخست - به نوعی - با سیاست‌ها و خط‌مشی سازمان «الفتح» همراهند و گروه دوم با جبهه نجات ملی متشکل از جبهه خلق، جبهه دموکراتیک، «الفتح انتفاضه» و دیگر گروه‌های مخالف با سیاست‌های یاسر عرفات. (چیزی شبیه اختلاف میان کانون نویسندگان و شورای نویسندگان و هنرمندان در سال‌های نخست انقلاب). این دو اتحادیه در گستره جهان عرب و دنیا بسیار کوشا هستند و ارتباط‌های گسترده‌ای با اتحادیه‌های نویسندگان کشورهای مختلف دارند. مترجمان عرب و فلسطینی تاکنون «ماهی سیاه کوچولو»ی به‌رنگی و آثاری از شریعتی، آل‌احمد، هدایت و ساعدی را به عربی برگردانده‌اند. عربی‌شده «ماهی سیاه کوچولو» تاکنون به چاپ یازدهم رسیده و به عنوان کتاب درسی در برخی از اردوگاه‌های فلسطینی تدریس می‌شده است. سه داستان کوتاه از مجموعه کتاب «حته» نگارنده را نیز به عربی ترجمه و چاپ کرده‌اند.

سوریه: اتحادیه نویسندگان سوریه، نویسندگان سوری را در بر می‌گیرد. البته در سوریه نهاد دیگری هم هست که فدراسیونی از اتحادیه‌های نویسندگان عرب است و «اتحادیه سراسری نویسندگان عرب» نام دارد و رئیس آن علی عقلم‌عوسان، نماینده‌نویس و داستان‌پرداز سوری است. این اتحادیه سراسری سه مجله معتبر منتشر می‌کند با نام‌های «الموقف الادبی»، «التراث العربی» و «الأداب الاجنبیه».

در دو مجله نخست، تنها آثار نویسندگان و شاعران عرب چاپ می‌شود و هیچ مطلب ترجمه شده‌ای در آنها نمی‌آید. در فصلنامه «الأداب الاجنبیه»، ادبیات داستانی، شعر، نمایشنامه و دیگر گونه‌های ادبی جهان، ترجمه و چاپ می‌شود و در هر شماره، ادبیات یکی از ملت‌ها را به خوانندگان عرب معرفی می‌کند. تا آنجا که نگارنده اطلاع دارد تاکنون شماره‌های ویژه «ادبیات فنلاند»، «ادبیات هند»، «ادبیات ژاپن»، «ادبیات کره» و «ادبیات آمریکای لاتین» در این زمینه چاپ و منتشر شده است.

بد نیست در اینجا بخشی از گفتگوی علی عقلم‌عوسان، رئیس اتحادیه سراسری نویسندگان عرب را با مجله «الموقف الادبی» بیاوریم تا بدانیم در دنیای نویسندگان پیرامونمان چه می‌گذرد:

پرسش اول: مسئله دموکراسی در عرصه فرهنگ از اهمیت استثنایی برخوردار است. خط‌مشی شما در اتحادیه نویسندگان عرب در این زمینه چیست و به‌نه فراگیری این اتحادیه در پیوند با کل نویسندگان عرب در سوریه چگونه است؟

پاسخ اول: اتحادیه نویسندگان عرب در سوریه همه کسانی را که حق دارند بدان بپیوندند در بر می‌گیرد. اصطلاح «حق دارند» فقط مربوط به احراز شرایطی است که اساسنامه اتحادیه آن را مشخص کرده. همه نویسندگان با هر گونه وابستگی سیاسی و مشرب فکری و ادبی عضو اتحادیه هستند و از حقوق خویش برخوردارند و مسئولیت‌هایشان را بی‌هیچ محدودیتی انجام می‌دهند. کار دموکراتیک به شکل درست صورت می‌گیرد و نشست‌های اتحادیه در موعد مقرر برگزار می‌شود. شورا و دفتر اجرایی اتحادیه در گردهمایی‌های خود همه مسائل را بررسی می‌کنند و تصمیم‌هایشان لازم‌الاجراست.

پرسش دوم: اتحادیه نویسندگان عرب در سوریه - از نظر صنفی - چه تسهیلاتی فراهم

پاسخ دوم: اتحادیه نویسندگان عرب دارای یک مؤسسه انتشاراتی است که اعضای اتحادیه و دیگر افراد را قادر می‌سازد تا آثارشان را منتشر کنند. اتحادیه دارای دو مجله ماهانه و یک فصلنامه است: «دیدگاه ادبی»، «میراث فرهنگی عرب» و «ادبیات خارجی». اینها روزنه‌هایی هستند برای ارتباط نویسندگان با توده‌ها و با فرهنگ عربی و جهانی. اتحادیه نویسندگان عرب از حقوق مادی و معنوی مؤلف دفاع و محافظت می‌کند و به منظور ایجاد فضایی مناسب برای نویسندگان، تلاش می‌ورزد تا بتوانند در شرایط بهتری قلم بزنند. اتحادیه از آزادی ادیبان و نویسندگان حمایت می‌کند و بیمه‌های اجتماعی و درمانی را - به میزان صد درصد - برای آنان و خانواده‌هایشان فراهم می‌سازد. همچنین در بازپرداخت وام مسکن نویسندگانی که صاحب خانه می‌شوند، مشارکت می‌کند. اینها مبالغ سنگینی است اما اتحادیه، این کار را برای کاهش - تا حد ممکن - فشار مادی موجود بر نویسندگان انجام می‌دهد تا دشواری‌هایی را که مانع ابداع و خلاقیتشان می‌شود از میان بردارد. اتحادیه نویسندگان با گسیل داشتن اعضایش به کشورهای عرب و دوست و دعوت از نویسندگان این کشورها، فرصتی برای اعضا فراهم می‌سازد تا از جنبش‌های ادبی و فرهنگی آگاه شوند و گفتگوهای سازنده و دوستی‌های استوار میان افراد و محیط‌های گونه‌گون، سامان گیرد. به طوری که نویسنده با واقعیت تماس بیشتری پیدا کند و به مردم و مشکلات آنان نزدیکتر شود. اتحادیه نویسندگان عرب، در حال ساختن ویلاهایی است تا نویسندگان بتوانند تابستان‌ها را با پرداختن بهای قابل قبول در سواحل سوریه بگذرانند و برای نوشتن، فراغت و آسایش داشته باشند.

مصر: نویسندگان مصری که پیشگامان رمان‌نویسی در جهان عربند از چند ده سال پیش اتحادیه دارند. از زمان ملک فاروق و عبدالناصر. و این امری طبیعی است، زیرا حاصل تطور اجتماعی و فرهنگی در مصر و لبنان از همه جهان عرب بیشتر است. نخستین روزنامه دنیای عرب در سال ۱۷۸۹ به نام «الوقائع المصریه» در مصر بنیاد نهاده شد. «الاهرام» بیش از صد سال است که منتشر می‌شود. من خود در قاهره شاهد بودم که ساعت دو نیمه شب، روزنامه منتشر می‌شد و مردم، در این شهر، که خواب ندارد، در قهوه‌خانه‌ها و متروها، روزنامه‌های صبح را از همان ساعت‌های نخست بامداد می‌گرفتند و می‌خواندند. هم‌اکنون از نجیب محفوظ هشتادساله تا نویسندگان جوانتر همانند «غیطانی»، «القعيد» و خانم دکتر نوال سعداوی و ده‌ها نویسنده و شاعر دیگر در کانون نویسندگان مصر گرد آمده‌اند و نشریه‌های متعددی منتشر می‌کنند. برخی از این مجله‌ها صرفاً مختص شعر یا قصه یا نمایشنامه است.

لبنان: انجمن نویسندگان لبنان از پنجاه سال پیش که تأسیس شده تاکنون برای یک روز هم تعطیل نشده است و این از سیستم دموکراتیک فرهنگی و اجتماعی لبنان سرچشمه می‌گیرد. بیروت را پایتخت فرهنگی جهان عرب نامیده‌اند و طبق آمار یونسکو، هشتاد درصد از انتشارات کتاب و مجله به زبان عربی در لبنان صورت می‌گیرد. هم‌اکنون «احمد سوید» - شاعر و ناقد لبنانی - ریاست اتحادیه نویسندگان را به عهده دارد. شاعران بزرگی همچون آدونیس، یوسف الخال، خلیل حاوی، نزار قبانی و نویسندگانی همانند سهیل ادریس، یوسف توفیق عواد، خانم‌ها غاده السمان، حنان الشیخ و خالد سعید - همسر آدونیس - در این اتحادیه عضو هستند یا بیشتر عضو بوده‌اند.

باختر عربی: اتحادیه نویسندگان در هر یک از کشورهای تونس، الجزایر و مراکش نویسندگانی را در بر می‌گیرد که هم به زبان عربی و هم به زبان فرانسه - و گاهی به زبان بربری - می‌نویسند و هر کدام دارای مجله‌ها و نشریه‌های مختلف ادبی و فرهنگی هستند.

اتحادیه نویسندگان آسیا و آفریقا: این اتحادیه، افزون بر اتحادیه سراسری نویسندگان عرب، اغلب انجمن‌ها و کانون‌های نویسندگان آسیا و آفریقا - از نیجریه گرفته تا زیمبابوه و آنگولا و آفریقای جنوبی تا کره و افغانستان و هندوستان - را در بر می‌گیرد. اتحادیه نویسندگان آسیا و آفریقا، مجله «لوتس» را به سه زبان انگلیسی، فرانسوی و عربی در تونس چاپ و منتشر می‌کند که صرفاً به داستان کوتاه، شعر و نقد اختصاص دارد. چندی پیش یکی از شماره‌های آن به دستم رسید که شعر «تولد دیگری» از فروغ فرخ‌زاد را چاپ کرده بود. نجیب محفوظ حدود چهار سال است که در این اتحادیه عضویت دارد. نیز فایز احمد فایز - شاعر برجسته پاکستان - تا چهار سال پیش که درگذشت عضویت این اتحادیه را داشت. اکنون هم محمود درویش شاعر نامدار فلسطینی عضو این اتحادیه است. مرکز اتحادیه نویسندگان آسیا و آفریقا در زمان عبدالناصر در قاهره بود، سپس در زمان سادات به بیروت منتقل شد و هم‌اکنون در تونس است.

دو کشور دیگر عرب را نیز نباید فراموش کنیم که نویسندگان هر دو کشور اتحادیه دارند، یکی لیبی و دیگری یمن. مجله ادبی انجمن نویسندگان لیبی «الفصول الاربعه» - چهار فصل - نام دارد که هر سه ماه یکبار منتشر می‌شود و مجله کانون نویسندگان یمن «الحکمه» است.

لیبی هر یکی دو سال، یکبار کنگره‌ای از نویسندگان عرب برگزار می‌کند با نام «کنگرة ابداع» که شاعران و نویسندگان کشورهای مختلف عرب و مهمانانی از دیگر کشورهای جهان در آن شرکت می‌کنند. پس از پایان یافتن کنگره، بحث‌ها و سخنرانی‌های آن به شکل کتاب منتشر می‌شود.

در مراکش، نهادی به نام «المجلس الثقافي العربي» - کانون فرهنگی عرب - وجود دارد که شاعران و نویسندگان آوانگارد عرب و نیز فیلسوفان و اندیشه‌مندان شمال آفریقا که به زبان‌های عربی و فرانسوی می‌نویسند در آن عضویت دارند یا با آن همکاری می‌کنند.

زمانی در طرابلس غرب، مجله‌ای دیدم که اکنون نامش به خاطر نماد و لی روی جلد آن نوشته شده بود: مجله انجمن نویسندگان موریتانی.

غیر از جهان عرب، نویسندگان و شاعران کشورهای همسایه مانند ترکیه، پاکستان، افغانستان، آذربایجان و کشورهای آسیایی همچون هند، ژاپن، ویتنام، چین، تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان، ترکمنستان نیز دارای اتحادیه نویسندگان هستند.

از این بررسی سریع جهان پیرامون، پی می‌بریم که نویسندگان در کوچکترین کشور عرب (مانند بحرین یا لیبی) تا بزرگترین و بافرهنگترین آنها (مصر، سوریه یا فلسطین) همگی دارای اتحادیه صنفی خاص خود هستند که از منافع آنها در برابر سایر صنوف و دولت‌ها دفاع می‌کند و ایجاد تسهیلات معیشتی، انتشار مجله‌ها و نشریه‌های ادبی و هنری، ایجاد ارتباط با اتحادیه‌های سایر کشورهای جهان، برگزاری سخنرانی‌ها، نشست‌ها و کنگره‌های ادبی و فرهنگی را به عهده دارد.

ظاهراً در خاورمیانه و شمال آفریقا و آسیا - یا شاید در جهان - تنها نویسندگان و شاعران ایرانی هستند که انجمنی برای گرد آمدن ندارند و این دردی است که درمانش را باید از درون خود نویسندگان جستجو کرد نه جای دیگر.

